

ד תשובה

פרשת וירא, תש"פ, מספר 1343

חורבן סדום – סיפורו של אברהם

יצחק עתשלו

- 5) באמצע תיאור חורבן סדום, "מצלמת הכתוב" עוברת ממבטה על העיר לדרום הר חברון, ומתארת את אברהם עומד ורואה בחורבן ערי הכיכר. על שום מה התורה מפסיקה את תיאור בריחתו של לוט ומתארת את אברהם מעל אזור ההרס?
- 6) למה בכלל מוזכרת ראיית אברהם את אזור ההשמדה – "וַיִּשְׁקֶף, עַל פְּנֵי סְדֹם וְעִמְקָהּ..." (יט:כח)?
- 7) באירוע שבמערה, האחות הגדולה פותחת את הצעתה לצעירה במלים המוזרות: "אָבִינוּ זָקֵן" (יט:לא), אך אין בכך צורך. אם אכן "וַיִּאֲשֶׁר אֵין בְּאָרְץ לְבֹא עֲלֵינוּ, כְּדָרְךָ כָּל הָאָרֶץ", אז גילו של האב – הזכר היחיד ששרד, לדבריה, מהחורבן הטוטאלי – אינו רלבנטי. שכן, אם הן רוצות לקיים את המין האנושי, הן תתחייבנה להתעבר מאביהן, וזקנותו אינה משמעותית.

מבנה הפרשה ומשמעותו

הפרשה מתחילה בתיאור הגעתם של שלושה אנשים (מלאכים) למקום שבו ייולד ילד ששמו (יצחק) הוא 'מדרש שם' על שם המאורע שקרה שם. כששמעה שרה את הבשורה, היא צחקה ואמרה: "אֲחֵרִי בְלִתִּי הֲיִתֶּה לִּי עֶדְנָה, וְאֵדְנִי זָקֵן". המעמד קורה בצוהרי היום, מחוץ לאוהלו של אברהם, ושם מוגשת סעודה של לחם, בשר ומים.

בסיום הסיפור, שלושה אנשים (אב ובנותיו) מגיעים למקום שבו ייולדו שני בנים (מואב ובן-עמי) שגם שמותיהם הם 'מדרש שם' של המאורעות שגרמו ללידתם. אך לעומת המעמד המכובד שבו נפתחה הפרשה, כאן המקום חשוך, בתוך מערה, וה"סעודה" היא אך ורק שתיית יין המשכרת את לוט.

ההקבלות בין הסיפורים מציגות מבנה קודקודי שמבליט דווקא את השוני שביניהם. לעומת סעודה מכובדת המוגשת בצוהרי היום בחוץ, שבסופה שומעים על בשורת הולדת הילד, שכל ברכות ה' ימשיכו להופיע בעולם על ידו, אנו שומעים על שתייה מופרזת במקום, שבו תחת הכיפה החשוכה של המערה ומתוך שכרות קורים מעשים מגונים, שבסופם נולדים שני בנים ששמותיהם מצביעים על הכיעור שבהיווצרם. צאצאי אותו בן מבורך יצטוו בעתיד "לא תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם, וְטַבְתָּם" (דב' כג:ז) של צאצאי הארורים הללו. אולי לכן אנו חייבים לשמוע את הבת הגדולה מוסיפה לטיעונה את המילים "ואבינו זקן", כי בכך ההשוואה בין שני הסיפורים מושלמת. בזה נפתרו השאלה הראשונה והאחרונה. שכן, סיפור ביקור המלאכים באוהלו של אברהם, בנוסף לבשורה

סדרת המאורעות המוצגים במחצית הראשונה של פרשתנו (פרקים יח-יט) נראית בעיון שטחי כשרשרת סיפורים, שכל אחד קשור בקודמו בקשר סיבתי. יתרה מזו, אם היינו נאלצים לזהות דמות מרכזית בסדרת המאורעות האלה, היינו מצביעים על שני אנשים: על אברהם ועל לוט.

אך עיון מעמיק, מלווה בהשקפה פנורמית, מגלה לנו אחדות ספרותית ועניינית, שבמרכזה ניצבת אישיות אחת בלבד. פרקים יח-יט – מביקורם של שלושת המלאכים באוהלו של אברהם ועד ללידת שני הילדים-נכדים ללוט במערה – מהווים פרשת מסורה אחת. היא מתחילה בהגעת שלושה אנשים להר (חברון) ומסתיימת בהגעת שלושה אנשים למערה בהר (ליד צער). עלינו לדון בשאלה אם לפנינו סדרת סיפורים או סיפור אחד גדול, ואם כן, מהו המסר של הסיפור הכולל?

היחידה הסיפורית מתפרסת על 71 פסוקים והיא כוללת: ביקור המלאכים באוהלו של אברהם (יח:א-טו); המשא ומתן של אברהם בעד הצלת ערי הכיכר (יח:כ-לג); הגעת המלאכים לסדום ולבית לוט (יט:א-טו); השמדת ערי הכיכר (יט:טז-כט); בריחתו של לוט ומשפחתו והולדת בניו-נכדיו (יט:ל-לח). אם נעיין היטב בפרשיה ארוכה זו, נגלה קשיים שנוכל לתרצם רק בראייה פנורמית ובהבנת מבנה הכתובים. כדרכו של ר"י אברבנאל, נציב קודם לעיוננו בכתוב את הקושיות ע"פ סדר המקראות:

1) למה יש צורך בכל הביקור שבו נפתחת הפרשה? הרי ה' כבר בישר לאברהם על הולדת בן משרה, ושעליו לקרוא לו בשם "יצחק". מה הכתוב מוסיף בסיפור על ביקור המלאכים ודבריהם עם אברהם?

2) המשא ומתן בין אברהם לקב"ה על גורלה של סדום מוזר; למה אברהם יניח שיש אפילו צדיק אחד בעיר שתוארה לנו כמלאה באנשים "רָעִים וְחָטְאִים לֵה' מְאֹד"? ולמה הוא מסיים בדבריו בעשרה, ולא מבקש עוד שאם ימצא צדיק אחד בעיר, תינצל כל העיר בזכותו?

3) בתחילת פרק י"ט, שני מלאכים מגיעים לסדום, כנראה כדי לחפש את עשרת הצדיקים שבעבורם תינצל העיר. אך מה הצורך באיסוף מידע כאן? הרי ה' יודע נסתרות ויכול מייד לבשר לאברהם שנמצא – או לא נמצא – המספר המינימלי של הצדיקים כפי שהוסכם ביניהם.

4) ובעקבות שאלה זו – איפה ביצעו את החיפוש של הצדיקים בעיר?

* הרב יצחק עתשלו, מכהן כראש בית המדרש בישיבת שלהבת בלוס אנג'לס.

העיר, וכולם "מנער ועד זקן, כל העם מקצה" מבקשים לפעול נגד האורחים ומארחיהם.

יושם לב שדילגנו על שתי קטיעות קצרות בכתוב. בין תיאור הליווי של אברהם את אורחיו ועד לתחילת דברי אברהם עם ה', יש מעין שיח פנימי שמיימי שאנו זוכים לשמוע: "המכסה אני מאברהם, אשר אני עשה? ואברהם היו יהיה לגוי גדול, ועצום, ונברכו בו כל גויי הארץ. כי ידעתיו, למען אשר יצנה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (יח:יז-יט). הקטיעה השנייה היא בסיפור בריחת לוט: "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, את-פני ה'. וישקף על פני סדם ועמרה, ועל כל-פני ארץ הפכר, וירא והנה עלה קיטר הארץ, כקיטר הכבשן. והי בשחת אלהים את ערי הפכר, ויזכר אלהים את אברהם, וישלח את לוט מתוך ההפכה" (יט:כז-כט).

שתי היחידות האלו מוזרות ומשאירות רושם שאינן במקומן. אך נראה לי שבמבט על נוכל לתרץ גם את תוכנן וגם את מיקומן. אך קודם לכן יש לשים לב שהפסוק ביט:כט מזכיר לנו את הנאמר בסיום המבול: "ויזכר אלהים את נח". אך כאן, לא הניצול הוא הנזכר וגם אינו ניצל בזכות עצמו, כי אם בזכות אברהם. כל הפרשה הארוכה הזו בנויה בצורה כיאסטית: א שלושה מגיעים להר חברון, סועדים ומבשרים על לידת הבן המיוחל.

ב (קטע ביניים) זכותו של אברהם והצדקת בחירתו. ג גורלם של אנשי סדם והחיפוש אחר עילה להצלתם. ג¹ גורלם של אנשי סדם, וחיפוש הצדיקים שיצילו את העיר.

ב¹ (קטע ביניים) זכותו של אברהם. א¹ שלושה מגיעים למערה בהר ולידת הבנים-נכדים.

מגמת הסיפור ומבנהו הברור והמאחד אינם באים לספר לנו אודות לוט, כי אם להבליט את צדקותו של אברהם, כפי שהראינו למעלה. ייתכן שהמגמה היא להסביר גם את השינוי שחל במעמדו של אברהם; עד כאן היכרנו אותו כאיש משפחה, שרוב מגעיו עם הרשויות נוצרו בעקבות יחסי משפחה (פרעה – שרה, מלכיצדק – לוט). אחרי פרשתנו אברהם מוצג כ"נביא" מפורסם, הוא אורח רצוי בארץ פלשתים, כורת בריתות עם עמים שכנים, ובסוף נחשב בעיני אנשי עירו ל"נשיא אלוקים" בתוכם. הפרשה הארוכה שלנו, המבליטה את גדלותו ואת רוממותו של אברהם, משמשת רקע למפנה הצפוי בהתנהלותו: מאברהם האיש לאברהם המנהיג.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שמופיעה בפרשת ברית המילה בפרק י"ז, הוא סיפור נגדי למערת (קרי: מארת) לוט.

סיום פרק י"ח (מפסוקים כ-לג) מתאר את המשא ומתן שבין אברהם לה' על גורלם של ערי הכיכר. בשיחה הזו יש מילה מנחה המדגישה מרכזיות מסוימת בה: "צדיק". על אף שאנו רגילים להבין מילה זו על פי משמעותה בדברי חז"ל – אדם טוב שמקיים מצוות ונרתע מחטאים – זו אינה משמעותה המקראית. כשדוד מאשים את רכב ובענה על רצח אשבעל ("איש-בשת"), הוא מתאר את מזימתם כך: "אף כי אנשים רשעים הרגו את איש צדיק בביתו על משפבו" (שמ"ב ד:יא). אין סיבה להניח שדוד החשיב את אשבעל לבעל מעשים טובים, אלא שהוא היה, שלא כרוצחיו, חף מפשע. בתיאור מהלך הענישה בבית הדין, התורה מחוקקת: "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע" (דב' כה:א). כלומר, שיקבעו מי הוא האשם ("רשע") ומי הוא הנקי מאשמה והתחייבות משפטית ("צדיק"). כמובן שמשמעות זו מוגבלת לתיאור בני אדם בלבד. כשהכתוב קובע שה' "אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא" (דב' לב:ד), הכוונה היא שהוא שופט בצדק ונוהג עם בריותיו על פי הצדק האלוקי. אך המשמעות של 'חף מפשע' תקפה בכל החלק הסיפורי והחוקתי של המקרא,¹ כולל הסיפור שלנו.

עתה נוכל להבין מה מחפש אברהם ולמה הוא מצפה שיימצאו בסדם. הוא אינו מניח שיהיו בסדם "צדיקים" במובן הפופולרי. גזירת ה' להשמיד את הערים נגזרה בשל חטא מסוים,² ואברהם מתמקח עם ה' שאם יימצאו חמישים אנשים שאינם אשמים באותו החטא – "צדיקים" – שה' יבטל את הגזירה ולא ישמיד את המקום.³ אברהם הכיר, מן הסתם, את סיפור המבול, והבין מתוכו שפחות מעשרה אנשים שאינם אשמים באותו חטא המביא לידי השמדת מקומם (העולם), אין אפשרות להציל בזכותם את אותו המקום מהשמדה טוטלית. שכן, על פי הצדק הם יינצלו אך המקום ישמד. על כן, אברהם מתמקח עם ה' עד המספר של עשרה "צדיקים", ועוצר שם.

להשלמת התמונה, יש עוד מילה מנחה בפרשה זו: השורש "מצא", שמכתיב את צורת החיפוש בסדם; על ה' (דרך שלוחיו) לחפש ולמצוא קבוצה – אפילו זעירה – של אנשים שאינם אשמים בחטא של בני העיר. לא די בכך שהתנהגותם של האנשים הללו לא תתאים לתיאור החטא, אלא שהם לא יניחו לפעילות רשע שתתרחש בסביבתם, ללא ניסיון להפסיקה, או לכל הפחות ללא מחאה פומבית. בזה מתורצת שאלתנו השנייה.

סיפור כניסת המלאכים לסדם עד בריחתם עם לוט ובני ביתו מקביל למשאו ומתנו של אברהם עם ה'. אברהם מצויר תמונה אפשרית של עיר, שעל אף רשעותה קיימת בה "קהילת נגד" שנוכחותה חשובה מספיק כדי להציל את העיר כולה. לעומת זאת, כשהכתוב מתאר את העיר, אנו מגלים שציור זה הוא דמויני; אין אף אחד שמוכן להפגין נגד התנהגות בני

¹ בשירה המקראית ה"צדיק" אכן יכול להיות האדם הטוב שמקיים מצוות בזהירות ונרתע מעבירות. עיינו תה' לז:כה.

² ע"פ יח' טז:מט: "הנה זה היה עון סדם אחרת: גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה, ויד עני ואביון לא החזיקה".

³ ייתכן שהוא מבקש שה' יסלח לרשעים בגין הצדיקים (כדברי ראב"ע ועוד), או שיעניש את הרשעים אך לא ישמיד את המקום (רד"ק, ר"ע ספורנו ועוד).